

ОДАМ САВДОСИ ЖИНОЯТИНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Абдуллаева Саидабону Саъдуллаевна

Аннотация: Мақолада одам савдоси жиноятларининг криминалистик тавсифи комплекс тарзда таҳлил қилинган. Унда одам савдосига қарши курашининг халқаро ва миллий ҳуқуқий асослари, жиноятнинг асосий белгилари, содир этиш усуллари, эксплуатация шакллари ҳамда жиноятчи ва жабрланувчиларнинг криминалистик хусусиятлари ёритилган. Шунингдек, одам савдосининг замонавий тенденциялари ва унинг келиб чиқиш омиллари таҳлил қилиниб, мазкур турдаги жиноятларни тергов қилиш ва профилактикасини такомиллаштириш юзасидан илмий хулосалар берилган.

Калит сўзлар: одам савдоси, криминалистика, криминалистик тавсиф, эксплуатация, уюшган жиноятчилик, тергов, халқаро ҳуқуқ, жабрланувчи.

Аннотация: Статья посвящена криминалистической характеристике преступлений, связанных с торговлей людьми. Исследуются международные и национальные правовые основы противодействия торговле людьми, рассматриваются основные признаки преступления, способы его совершения, формы эксплуатации, а также особенности личности преступников и потерпевших. Анализируются современные тенденции распространения торговли людьми и факторы, способствующие совершению данных преступлений. Полученные результаты могут быть использованы при совершенствовании методики расследования и предупреждения преступлений данной категории.

Ключевые слова: торговля людьми, криминалистическая характеристика, эксплуатация, организованная преступность, расследование, уголовное право, международное право, потерпевший.

Abstract: *The article provides a comprehensive forensic characterization of human trafficking crimes. It examines the international and national legal framework for combating human trafficking, identifies the essential elements of the offense, methods of commission, forms of exploitation, and the forensic characteristics of offenders and victims. The study also analyzes current trends in human trafficking and the factors contributing to its occurrence. The findings may contribute to improving investigative methodologies and crime prevention measures in this field.*

Keywords: *human trafficking, forensic characteristics, criminalistics, exploitation, organized crime, investigation, international law, victim.*

Бугунги кунда трансмиллий жинойтлар, айниқса, халқаро терроризм, наркотрафик ва одам савдоси инсон ҳавфсизлигига жиддий хатар солмоқда. Бу жинойтлар глобал тараққиётга таъсир кўрсатиб, инсон ҳаёти, эркинлиги ва ҳуқуқларига тўғридан тўғри таъсир ўтказиши билан жуда муҳим масалага айланмоқда.

«Ҳар бир инсон яшаш, эркин бўлиш ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқларига эгадир, Ҳеч ким қулликда ёки эрксиз ҳолатда сақланиши мумкин эмас; қуллик ва қул савдосининг барча кўринишлари тақиқланади» -деб, Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларациясининг 3 ва 4-моддаларида келтирилиши одам савдосининг ҳар қандай кўринишлари халқаро миқёсда тақиқланганлигини кўрсатади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Гиёҳванд моддалар ва жинойтчилик бўйича бошқармаси (UNODC) томонидан 2024 йилда эълон қилинган "Одам савдоси бўйича Жаҳон ҳисоботи"га кўра, жаҳонда одам савдосининг аниқланган қурбонлари сони 2019 йилга нисбатан 25 фоизга ошган. Шунингдек, 2022 йилда мажбурий меҳнат учун одам савдосининг қурбонлари 2019 йилга нисбатан 47 фоизга кўпайган.

Ҳисоботда айтилишича, 2022 йилда бутун дунёда одам савдосининг қурбонлари орасида аёллар ва қизлар улуши 61 фоизни ташкил қилган. Қиз

болаларнинг 60 фоизи жинсий эксплуатация мақсадида савдога учраган, ўғил болаларнинг эса 45 фоизи мажбурий меҳнатга, 47 фоизи эса жиноий мақсадлар учун эксплуатация қилинган.

Мажбурий жиноятчилик учун одам савдоси, хусусан, онлайн фирибгарликларга мажбурлаш, охириги йилларда сезиларли даражада ортиб бормоқда. 2016 йилда умумий қурбонларнинг атиги 1 фоизи мажбурий жиноятчилик учун одам савдосига учраган бўлса, 2022 йилда бу рақам 8 фоизга етган.

UNODC ҳисоботи Африка қитъасига алоҳида эътибор қаратган. Африка мамлакатларида одам савдоси бўйича ишончли маълумотларни йиғиш қийин бўлгани сабабли, UNODC ушбу қитъадаги одам савдоси схемалари ва оқимларини аниқлаш учун халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик қилган. 2022 йилда Африка мамлакатларидан чиққан қурбонлар жаҳонда энг кўп одам савдоси қурбонлари орасида қайд этилган» .

Одам савдоси кўпинча ҳуқуқий жихатдан етарли тушунча ва билимларга эга бўлмай туриб ноқонуний тарзда чет давлатларга бориб меҳнат фаолияти билан шуғулланиш ортидан юзага келмоқда. Нолегал меҳнат миграцияси натижасида турли давлатлар чегарасини ноқонуний кесиб ўтиш, божхона ва солиқ қонунчилигини бузиш орқали содир бўлмоқа.

Одам савдосига қарши халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар орасида 2000 йилда қабул қилинган Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг

«Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши Конвенцияси» га (Палермо Конвенцияси) илова қилинган Одам савдосига қарши кураш тўғрисидаги протокол муҳим ўрин тутди. Шунингдек, Европа Иттифоқи ва Европа Кенгаши томонидан қабул қилинган «Одам савдосига қарши кураш тўғрисидаги конвенция» ҳам халқаро стандартлар сифатида эътироф этилади.

Одам савдосининг криминологик хусусиятлари – бу жиноятнинг ижтимоий-ҳуқуқий ва жиноий хусусиятларини, унинг содир этилиш

сабаблари, механизмлари, жиноятчилар ва жабрланувчилар портретини, жиноятни содир этиш усуллари ва унинг олдини олиш чораларини ўз ичига олади.

Одам савдоси жинояти - бу инсоннинг шахсий эркинлиги, кадр-қиммати ва дахлсизлигини ўзга шахс томонидан назорат остига олиш ва ундан моддий ёки бошқа шаклда фойда кўриш мақсадида амалга ошириладиган, инсон иродасига қарши равишда мажбурлаш, алдаш, таҳдид қилиш, зўравонлик қўллаш, заиф ҳолатидан фойдаланиш каби усуллар орқали инсонни олиб кетиш, топшириш, яшириш, жойлаштириш ёки қабул қилиш билан боғлиқ бўлган мураккаб, кўп босқичли ва уюшқоқ хусусиятга эга жиноий фаолиятдир. Ушбу жиноятнинг асосий мақсади инсонни товар сифатида кўриб, унинг меҳнатидан, танаси ёки бошқа ресурсларидан шахсий манфаат йўлида фойдаланишдир.

Одам савдоси жиноятини содир этганлик учун жиноий жавобгарлик масаласи «Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 135-моддаси билан малакаланиши белгиланган. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикасида одам савдосига қарши курашиш мақсадида 2008 йилда «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида» ги қонун қабул қилинган. Ушбу қонун одам савдосининг олдини олиш, унга қарши курашиш ва жабрланувчиларни ҳимоя қилиш механизмларини ўз ичига олади.

Шунингдек, мамлакатимизда одам савдосига қарши курашиш бўйича Миллий комиссия фаолият юритиб, одам савдосига қарши давлат дастурлари ишлаб чиқилган.

Аммо бунга қарамасдан Марказий Осиёда одам савдоси ҳали ҳам долзарб муаммо бўлиб қолмоқда. «БМТнинг 2024 йилдаги ҳисоботига кўра, минтақада одам савдоси кўрсаткичлари камаймаяпти ва ушбу жиноятга қарши курашиш бўйича янада қатъий чоралар талаб этилмоқда. Шунингдек, халқаро ташкилотлар минтақавий ҳамкорликни кучайтириш ва профилактик тадбирларни кучайтириш зарурлигини таъкидламоқда» .

Ш.Абдуҳалимовнинг фикрига кўра, «одам савдоси инсонларни ҳуқуқ ва эркинликларидан маҳрум қилади, бутун дунёда уюшган жиноятчиликнинг ривожланишига сабаб бўлади. Шу жумладан, бу жиноят шахсларга хавф туғдириш йўли билан қўрқитиш, жисмоний ва руҳий тазйиқ ўтказиш, номусга тегиш, ҳужжатларни ўғирлаш орқали амалга оширилади» .

Т.Долголенконинг таъкидлашича, «одам савдоси – алоҳида шахсни (ёки гуруҳни) ёллаш, бир давлат чегараси доирасида ёки чегарасидан ташқарига олиб кетиш билан боғлиқ барча ҳаракат ёки мақсадлар бўлиб, у сотиш, сотиб олиш, топшириш, бундай ҳаракатларни фойда кўриш ёки шунчаки шахсни кейинчалик алдаб ёки мажбурлаб (зўрлик ишлатиб ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиб), шунингдек хизмат мавқеини суиистеъмол қилиш йўли билан ишлатиш мақсадида ушлаб туриш, шунингдек унинг хоҳишига қарши ҳолда қулчилик шароитида (ҳақ тўлаш-тўламаслигидан қатъи назар) ушлаб туришни ҳам қамраб олади» .

Жиноят таркиби расмийдир. Ушбу жиноят келишув тузилган вақтдан ёхуд эксплуатация қилиш мақсадида энг камида 1 та жиноий ҳаракат (ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш) амалга оширилганда жиноят тугалланган ҳисобланади.

«Жиноятнинг объекти - шахснинг шахсий эркинлиги, шаъни ва қадр-қимматининг кафолатловчи, шунингдек жабирланувчиларнинг ҳаёти ва соғлиги дахлсизлигини таъминловчи ижтимоий муносабатлар ҳисобланади» .

Жиноятнинг объектив томони шахсни олиш-сотиш ёки эксплуатация қилиш мақсадида уни ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш.

Жиноят субъекти жиноят содир этгунга қадар 16 ёшга тўлган акли расо жисмоний шахс.

«Жиноятнинг субъектив томони тўғри қасд билан тавсифланиб, мотиви (сабаб) ғаразгўйлик ниятида содир қилиш. Жиноятчи шахсни сотиб олаётгани ва сотаётгани ёки ундан фойдаланиш мақсадида ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилишини билади, шахснинг шахсий эркинлигини бузиш

шаклида ижтимоий хавфли оқибатлар юзага келиши мумкинлигини олдиндан кўра олади ва бу ҳаракатларни амалга оширишни хоҳлайди. Агар одам савдоси ёзма ёки оғзаки битим шаклида олди-сотди тарзида амалга оширилса, унга кўра шахс бир шахсдан бошқа шахсга пул, бошқа моддий бойликлар(мол-мулк), мулк кўринишидаги мукофот олиш эвазига ўтказилади ва хисматлар, мол-мулкдан ёки пул қарздан воз кечиш ва бошқалар бўлади, бунда мақсад шахсни сотиб олиш ёки сотиш эканлиги ҳуқуқий аҳамиятга эга эмас. Агар одам савдоси шахсни эксплуатация қилиш мақсадида ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш сифатида содир этилган бўлса, шахсни эксплуатация қилиш мақсадининг мавжудлиги жинойий жавобгарликнинг зарурий шартидир. Жиноятчи шахсни кейинчалик эксплуатация қилиш мақсадида ёллаш, тапиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш эканлигини исботлаш муҳимдир. Бунда эксплуатация мақсадига этилганлиги ёки этилмаганлиги аҳамиятга эга эмас» .

«Одам савдоси жиноятларида жинойий қилмиш тушунчалари қуйидагилар:

ёллаш - эксплуатация қилиш мақсадида одамни бирор-бир фаолият билан шуғулланишга жалб этишга қаратилган фаолият (эксплуатация объектини қидириш, тўплаш, у билан музокара юритиш ва ҳ.к) тушунилади;

ташиш - шахсни олиш-сотиш битими тузиладиган (ижро этиладиган), бошқа шахсга топшириладиган жойга ёки ундан эксплуатация мақсадида фойдаланиладиган жойга етказиб бериш (транспортда ташиш)ни англатади. Бунда етказиб бериладиган шахс одам савдосини амалга ошириш учун мўлжалланганлиги ташувчига олдиндан маълум бўлиши лозим. Ташиш битта аҳоли пункти доирасида ҳам, Ўзбекистон Республикасидан ташқарига чиқиш билан боғлиқ тарзда ҳам амалга оширилиши мумкин;

топшириш - одамни бошқа шахсга эксплуатация қилиш мақсадида жисмоний тарзда беришда ифодаланади;

яшириш - жабрланувчини ҳокимият вакилларида, қариндошларидан ёки унинг тақдиридан манфаатдор бошқа шахслардан ҳар қандай жойда хуфия сақлашда ифодаланади;

қабул қилиш - одамни ўз мақсадларида эксплуатация қилиш учун эгаликка олиш (масалан, ҳадя тариқасида, вақтинча текин фойдаланиш учун ёки қарз эвазига ва ҳ.к.) ни англатади, одамни сотиб олиш ҳоллари бундан мустасно» .

«Одамлардан фойдаланиш — бошқа шахсларнинг фоҳишалигидан фойдаланиш ёки улардан шахвоний фойдаланишнинг бошқа шакллари, мажбурий меҳнат ёки хизматлар, куллик ёки кулликка ўхшаш одатлар, эрксиз ҳолат ёхуд инсон аъзолари ёки тўқималарини ажратиб олиш» .

Эксплуатация шакилларига тўхталадиган бўлсак :

Бошқа шахсларнинг фоҳишалигидан фойдаланиш - одамдан унинг ҳақ эвазига номуайян доирадаги жинсий шериклар билан шахвоний муносабатларга киришишидан муттасил фойдаланиш тушунилади. Бошқа кўринишдаги шахвоний эксплуатация деганда, одамнинг ундан порнографик тасвирлар тайёрлаш, бузук ҳаракатлар содир этиш ва ҳ.к. мақсадларда фойдаланиш учун берилиши тушунилади.

Мажбурий меҳнат бирон-бир жазони қўллаш билан таҳдид қилиш орқали иш бажаришга мажбурлашни англатади. Ҳарбий ёки муқобил хизмат тўғрисидаги қонунлар асосида, фавқулодда ҳолат юз берган шароитларда, суднинг қонуний кучга кирган ҳукмига биноан, қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда бажарилиши лозим бўлган ишлар мажбурий меҳнат деб ҳисобланмайди.

Куллик - ўзига нисбатан мулк ҳуқуқига хос айрим ёки барча ҳуқуқлар амалга оширилаётган шахс аҳволи ёки ҳолатини англатади. Одам савдоси ва куллик тушунчалари баъзан ўхшаш деб қабул қилинса-да, улар ўртасида муҳим фарқ мавжуд. БМТнинг 1926 йилдаги «Кулликка қарши конвенцияси» ва 1956 йилдаги «Кулликка ўхшаш одатларни бартараф этиш тўғрисидаги

қўшимча конвенцияси»га мувофиқ, қуллик шахсни мулк сифатида қарашни назарда тутати. Одам савдосида эса шахс эксплуатация қилиш мақсадида қўлга киритилади, аммо мулк сифатида расман қайд қилинмайди.

«Замонавий қуллик ва одам савдоси ҳали ҳам жаҳонда кенг тарқалган жиноятлардан бири ҳисобланади. БМТнинг 2022 йилдаги ҳисоботида кўра, 50 миллионга яқин инсон замонавий қуллик қурбонига айланган, уларнинг катта қисми мажбурий меҳнат ва мажбурий никоҳлар туфайли эксплуатация қилинмоқда. Халқаро экспертлар бу муаммога қарши курашиш учун давлатлараро ҳамкорликни кучайтириш зарурлигини таъкидламоқда» .

Эркисизлик ҳолати - шахснинг муайян омилар мажмуи таъсири остида ўз эркига ҳилоф равишда ҳар қандай иш ёки хизматни бажаришга мажбур бўлганлигини англатади.

Одам савдоси жиноятлари содир этилиши яқка тартибда ёки уюшган гуруҳ томонидан амалга оширилади. Яқка тартибда содир этилиши шахслар ўз фарзанди ёки қариндошлиги бўлганларни сотишида очилади.

Одам савдоси тўғридан-тўғри қасд билан содир этиладиган жиноятдир. Умуман олганда, одам савдоси одатда олдиндан ўйланган қасд билан содир этиладиган жиноят ҳисобланади. Жиноятнинг хусусияти ва унинг объектив тарафи одам савдоси ҳолатларининг кўпчилигида деталлар пухта ўйлангани, жиноятни режалаштириш ва иштирокчилар ўртасида роллар тақсимланганини кўрсатади. Бу ҳолатлар жиноятнинг ва уни содир этган шахсларнинг ижтимоий ҳавфини сезиларли даражада оширади.

Тадқиқотлар натижаларига кўра, жабрланувчиларнинг аксарияти одам савдосининг қурбонига айланиш сабаби – уларни фотишаликка ёки бошқа жинсий эксплуатацияга мажбурлашдир.

Олдиндан тергов жараёнида одам савдосининг мотиви жиноят таркибининг мажбурий субъектив белгиси бўлмаса-да, аниқланиши лозим, чунки суд уни жазо тайинлашда ҳисобга олиши мумкин. Одатда, жиноятнинг мотиви моддий манфаатдорликдир.

Одам савдосидаги «сотувчи» ва «харидор» нинг мотив ва мақсадлари турлича бўлиши мумкин. Масалан, харидор жабрланувчини эксплуатация қилиш мақсадига эга бўлмаслиги, балки бошқа мақсадларга (хатто оқловчи мақсадларга) эга бўлиши мумкин. Масалан, эркинлик бериш учун сотиб олиш.

Бироқ, битимнинг бир томони учун жиноят таркибининг мавжуд эмаслиги иккинчи томоннинг жиноий жавобгарлигини истисно этмайди.

Амалиёт шундан далолат берадики, жиноий гуруҳлар таркибига турли ёшдаги шахслар кириши мумкин – ўспиринлардан тортиб 55-60 ёшдан ошган кексаларгача.

Е.П. Ищенко таъкидлаганидек, жиноий гуруҳлар аъзолари кўпинча 20-24 ёшдан 35-38 ёшгача бўлган шахслар бўлади. Шунингдек, статистик маълумотларга кўра, жиноий гуруҳларнинг етакчилари ва раҳбарлари катта ёшдаги шахслар бўлиши мумкин.

Жиноий гуруҳлар аъзоларининг кўпчилиги эркаклардир. Бу жиноий фаолиятнинг хусусияти билан боғлиқ бўлиб, шахсдан жисмоний ва руҳий бардош талаб қилиши билан изоҳланади.

Жиноий гуруҳ аъзолари орасида аввал судланган шахслар – рецидивистлар ҳам кўп учрайди. Бундай иштирокчилар сони йил сайин ортиб бормоқда.

Рецидив жиноятлар сони ошгани сари, жиноий муҳит ҳам кенгайиб, мустаҳкамланиб боради. Бу муҳитнинг ўзига хос нонорматив хулқ-атвор қоидалари, махсус муносабатлари ва жиноий гуруҳ иштирокчилари ўртасидаги алоқалари шаклланади.

Одам савдоси билан боғлиқ жиноятларни фoш этиш ва тергов қилишда, айниқса уюшган жиноий гуруҳлар томонидан содир этилган бўлса, гуруҳ аъзоларининг психологиясини, улар ўртасидаги муносабатларни, эътироф этилган хулқ-атвор қоидаларини ва уларнинг ҳаётий қадриятларини билиш ва ҳисобга олиш муҳим аҳамиятга эга.

Жиноят содир этилиши жараёнида атроф-муҳит ва инсон тафаккурида уни содир этган шахсларнинг хусусиятлари акс этади. Тергов ва суд амалиёти таҳлилига кўра, жиноятнинг характери жиноятчининг шахсий хусусиятлари билан бевосита боғлиқдир.

Одам савдосининг турлари ва уларнинг фарқларига тўхталадиган бўлсак, одам савдоси жинояти турли кўринишларда содир этилиши мумкин. Ҳар бир турнинг ўзгача механизмлари ва жабрланувчилар учун оқибатлари мавжуд. Қуйида одам савдосининг асосий турлари ва уларнинг фарқлари баён этилади.

1. Жинсий эксплуатация мақсадидаги одам савдоси - бу одам савдосининг энг кенг тарқалган шаклларида бири бўлиб, шахсларни алдаш, мажбурлаш ёки зўравонлик орқали фоҳишалик ёки порнографик материаллар яратишда ишлатишни ўз ичига олади. Кўп ҳолларда, жабрланувчилар иқтисодий жиҳатдан заиф аҳоли қатлами ва кам таъминланган аёллар ва болалар бўлади.

2. Мажбурий меҳнатга жалб қилиш-Бу шаклда одамлар ишга жойлаштириш баҳонасида ёлланиб, кейин паспорт ва ҳужжатлари тортиб олинади, маош тўланмайди ёки мажбурий ҳолатда узоқ вақт меҳнат қилдирилади. Кўпинча, бундай ҳолатлар қурилиш, қишлоқ хўжалиги ва тўқимачилик соҳаларида учрайди.

3. Фарзанд асраб олиш ниқоби остидаги одам савдоси - айрим ҳолларда болаларни ноқонуний йўллар билан асраб олиш мақсадида одам савдоси амалга оширилади. Бу ҳолатда болалар ноқонуний тарзда хорижий мамлакатларга сотилиши, кейинчалик эксплуатацияга учраши ёки ҳатто ички органлари учун ўлдирилиши мумкин.

4. Ички органлар трансплантацияси учун одам савдоси-Одам савдосининг энг хавфли кўринишларидан бири – инсонларнинг ички органлари ноқонуний трансплантация қилиш мақсадида сотилиши. Бу ҳолатда

жабрланувчилар одатда алданиб ёки мажбурий равишда ички органларини топширишга мажбурланади.

Одам савдоси жиноятлари турли усул ва механизмлар орқали амалга оширилади. Жиноятчилар жабрланувчиларни алдаш, мажбурлаш ёки зўравонлик йўли билан эксплуатация қилиш мақсадида турли хил йўллардан фойдаланадилар. Қуйида одам савдоси жиноятларини содир этишда кенг қўлланиладиган асосий усуллар ва механизмлар баён этилади.

- Ишга жойлаштириш ва юқори маош ваъдаларидан фойдаланиш - жиноятчилар кўпинча ишсизлик ёки иқтисодий қийинчиликларга дуч келган шахсларни нишонга оладилар. Улар юқори маошли иш таклифлари билан одамларни жалб қилиб, чет элда ёки мамлакат ичида яхши иш шароитларини ваъда қиладилар. Жабрланувчилар ишонч билдириб, таклифларни қабул қилганларидан сўнг, уларнинг ҳужжатлари тортиб олинадилар ва мажбурий меҳнатга жалб қилинадилар.

- Никоҳ ва романтик муносабатлар баҳонасида алдаш - жиноятчилар айрим ҳолларда никоҳ ёки романтик муносабатлар баҳонасида, айниқса, ёш аёлларни алдайдилар. Улар интернет ёки шахсий учрашувлар орқали муносабат ўрнатиб, кейинчалик жабрланувчини бошқа мамлакатга ёки шаҳарга кўчиб ўтишга кўндирадилар. Натижада, жабрланувчи эксплуатациянинг турли шаклларида, жумладан, фотишаликка мажбурланиши мумкин.

- Болаларни ноқонуний асраб олиш ва эксплуатация қилиш - болалар одам савдосининг энг заиф қурбонларидан бири ҳисобланади. Жиноятчилар болаларни ноқонуний асраб олиш, уларни меҳнатга мажбурлаш ёки ҳатто ички органларини ноқонуний трансплантация қилиш мақсадида олиб кетадилар. «Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Гиёҳванд моддалар ва жиноятчилик бўйича бошқармаси (UNODC) томонидан 2024 йилда эълон қилинган "Одам савдоси бўйича Жаҳон ҳисоботи"га кўра, болалар савдоси ҳам жаҳон миқёсида ортиб бормоқда. 2022 йилда бутун дунё бўйича болалар қурбонлари сони 2019

йилга нисбатан 31 фоизга ошган, шундан қиз болалар савдоси 38 фоизга кўпайган. Болалар, айниқса, жинсий эксплуатация, мажбурий меҳнат ва тиланчилик учун одам савдосининг қурбонларига айланмоқда» .

Кўп ҳолларда қурбонлар жиноятчилар домга интернет ва ижтимоий тармоқлар орқали алданиб тушиб қолишади. Бугунги кунда замонавий технологиялар жиноятчиларга янги имкониятлар яратди. Ижтимоий тармоқлар ва интернет орқали улар инсонларни турли ёлғон таклифлар билан алдайдилар ва кейинчалик уларни эксплуатация қиладилар. Қулликка мажбурлаш, ҳужжатларни тортиб олиш, жабрланувчиларни назорат қилиш ва қочиш имкониятини чеклаш мақсадида, жиноятчилар уларнинг паспорт ва шахсий ҳужжатларини тортиб оладилар. Бу орқали жабрланувчиларни қуллик шароитида ушлаб туриш осонлашади. Булардан ташқари яна кўрқитиш ва зўравонлик орқали назорат қилиш ҳолатлари ҳам йўқ эмас албатта, жиноятчилар кўпинча жабрланувчиларни кўрқитиш, зўравонлик ёки уларнинг оила аъзоларига таҳдид қилиш орқали назорат қиладилар. Бу

21 <https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2024/December/unodc-global-human-trafficking-report-detected-victims-up-25-per-cent-as-more-children-are-exploited-and-forced-labour-cases-spike.html>

вазиятларда жабрланувчиларни қочиш ёки ҳуқуқ-тартибот органларига мурожаат қилишдан тийиб туради.

Одам савдоси жиноятлари турли усул ва механизмлар орқали амалга оширилади. Жиноятчиларнинг асосий мақсади — жабрланувчиларни алдаш, мажбурлаш ёки зўравонлик орқали эксплуатация қилишдир. Бу жиноятларга қарши курашиш учун жамоатчиликни хабардор қилиш, ҳуқуқий билимларни ошириш ва ҳуқуқ-тартибот органларининг самарали ҳамкорлигини таъминлаш муҳим аҳамиятга эга.

Одам савдоси — бу нафақат миллий, балки халқаро миқёсда долзарб бўлган муаммо бўлиб, уни бартараф этиш учун қонунчиликни такомиллаштириш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ўртасидаги

ҳамкорликни кучайтириш ва жабрланувчиларни ҳимоя қилиш тизимини ривожлантириш талаб этилади.

Ўзбекистон Республикасида одам савдосига қарши курашиш бўйича бир қатор қонунчилик асослари мавжуд, жумладан, Жиноят кодексининг 135-моддаси ва «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида»ги қонун. Шу билан бирга, ушбу жиноятга қарши курашишнинг самарадорлигини ошириш учун халқаро стандартларга мос келадиган механизмларни жорий этиш, БМТнинг Палермо протоколи, Европа Кенгаши ва ЕХҲТ конвенцияларида назарда тутилган чораларни амалга ошириш зарур.

Шунингдек, инсон ҳуқуқларини таъминлаш мақсадида одам савдоси қурбонларини ҳимоя қилиш, уларни реабилитация қилиш ва жамиятга қайта интеграция қилиш бўйича давлат ва нодавлат ташкилотлар ўртасидаги ҳамкорликни кучайтириш долзарб вазифа деб ўйлайман.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларациясининг 3-4-моддаси <https://constitution.uz/uz/pages/humanrights>
2. https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2024/December/unodc-global-human-trafficking-report_-detected-victims-up-25-per-cent-as-more-children-are-exploited-and-forced-labour-cases-spike.html
3. КОНВЕНЦИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОЙ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ, Нью-Йорк, 15 ноября 2000 года <https://www.lex.uz/acts/1304112>
4. Конвенция совета европы о противодействии торговле людьми, Варшава, 16 мая 2005 года, – <http://www.coe.int/trafficking/>
5. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси, Ўзбекистон Республикасининг 1994-йил 22-сентябрдаги 2012-ХИИ-сон <https://lex.uz/docs/111453>
6. Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 18 мартда қабул қилинган қонуни, Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида, <https://lex.uz/docs/1339436>

7. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/glotip.html>
8. Абдуҳалимов Ш. Одам савдоси глобал хавф // Ҳуқуқ ва бурҷ. - Т., 2008.
9. Долголенко Т. Уголовная ответственность за торговлю людьми // Уголовное право. – 2004.
10. Рустамбоев М.Х. , Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ (Қайта ишлан-ган ва тўлдирилган иккинчи нашр. 2016 йил 1 ноябргача бўлган ўзгартиш ва қўшимчалар билан махсус қисм / М. Рустамбоев. «Адолат», 2016. Тошкент: https://drive.google.com/file/d/1ctKcLoMP8UaC5BgGscM_SAIOi8fjYlh/view
11. "Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2009 йил 24 ноябрдаги қарори. №12 "Одам савдоси билан боғлиқ ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида», 2-5, 7-бандлар <https://lex.uz/docs/1616053>
12. Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 16 сентябрдаги Қонуни № "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни қабул қилинганлиги муносабати Билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида"ги ЎРҚ-179-сон. <https://lex.uz/ru/docs/1393149>
13. <https://www.dw.com/ru/oon-v-sovremennom-rabstve-nahodatsa-50-mln-celovek/a-63098864>
14. https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2024/December/unodc-global-human-trafficking-report_-detected-victims-up-25-per-cent-as-more-children-are-exploited-and-forced-labour-cases-spike.html